

11. Семантические типы предикатов. – М. : Наука, 1982.– 365 с.
12. Сучасна українська літературна мова : Морфологія / За заг. ред. І. К. Білодіда.– К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
13. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і діутуму у структурі речення : Монографія / Шинкарук В. Д. – Чернівці : Рута, 2002. – 272 с.
14. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Щерба Л. В. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.

Шинкарук В. Д. Особенности предикатных категорий диктума.

В статье определено содержание диктума, охарактеризованы его предикатные категории в структуре предложения; выделены шесть типов предикатов: действия, процесса, состояния, качества, количества и локативные предикаты.

Ключевые слова: диктум, категории диктума, предикат, предикативность.

Shinkaruk V.D. Features of predicate categories in diktum.

The paper defines the content of diktum, characterized by its predicate category in sentence structure; identifies six types of predicates: action, process, condition, quality, quantity and locative predicates.

Key words: diktum, category diktuma, predicate, predication.

Надійшла до редакції 02.03.09

Прийнято до друку 04.11.09

УДК 811.14'06'366.54

О. В. Чорний

**СЕМАНТИКА ІНФІНІТИВА У ЗНАЧЕННІ ІМПЕРАТИВА
У ТВОРІ МАРКА АВРЕЛІЯ Т| е, j ?autOn**

У статті автор досліджує вторинне граматичне значення імперативності старогрецьких інфінітивів у порівнянні з власне імперативними однокореневими формами дієслів у творі Марка Аврелія Т| е, j ?autOn Приклади, наведені у статті, демонструють реалізацію контекстуально-залежного загально-орієнтативного значення, набутого у процесі діяхронічних змін мови.

Ключові слова: семантична домінанта твору, прагматичні елементи, інфінітив, імператив, абстрактний, транспозиція

Твір Т| е, j ?autOn написаний імператором Риму Марком Аврелієм Антоніном у 2-му сторіччі нашої ери, належить до світової філософської класики. Блискуча грекомовна освіта дозволила імператору вести філософський щоденник аттичним літературним діалектом. Хоча й існує солідна традиція перекладу цього твору різними мовами, праць, присвячених дослідженню мови Марка Аврелія залишається обмаль. Це, відповідно, впливає на якість, повноту перекладу та розуміння філософської думки античності. Проблеми виникають вже з визначенням жанрово-стилістичних особливостей Т| е, j ?autOn, оскільки ймовірно, що твір належав до розповсюдженого на той час ведення щоденників учнями філософських шкіл, які прагнули удосконалити свій характер, покращити стосунки з оточенням зрозуміти навколишній світ та своє місце в ньому,

розвинути пам'ять та мислення. Отож, можна констатувати суттєво виражену прагматичну скерованість. На це і вказує назва твору *T; e, j ?autOn – особисті, приватні речі, призначене для особистого користування*. Звичайно, твір Марка Аврелія крім цих, суто прагматичних елементів, має виняткові літературні якості, іноді сягає вершин літературного стилю мови, що сходять до великого Гомера, і, що найцікавіше, прагматика і мистецтво становлять у творі нерозривну, гармонійну єдність. І саме в диференціюванні цих двох елементів, на наш погляд, полягає найсуттєвіша проблема для перекладачів. Нерозуміння дрібних нюансів може суттєво позначитися на відтворенні еквівалентності змісту твору. На нашу думку, дослідження мови твору повинно відповідати семантичній домінанті твору, до якої належать різні засоби вираження наказів самому собі.

В цій статті ми розглянемо граматичні значення дієслів у формі інфінітива, які виконують у творі функцію імператива, порівняємо транспоновані інфінітивні форми з формами імператива одноіменних дієслів, наскільки мовний матеріал твору дозволяє це зробити, враховуючи контекстуальне значення.

Для загальної характеристики значення імперативності можна навести визначення польської дослідниці І. Лучкув [5, 9], яка визначає його як граматичну категорію, яку характеризує загальне значення скерування Адресата (А) до конкретної дії, згідної з волею Надаючого (Н). Дослідниця також зазначає, що поділяє думку тих науковців, які вважають суттєвими труднощі чіткого визначення всіх значень функціонально-семантичного поля імперативності, що становить систему взаємодії різних мовних рівнів, а саме: морфологічних, словотвірних, лексикологічних, синтаксичних та інтонаційних засобів [5, 10], з огляду на мало не безмежні можливості модальних транспозицій цієї граматичної категорії [5, 25].

Якщо застосувати це визначення до автоімперативності, то ми побачимо, що (А) і (Н) співпадають. Можна стверджувати, що для автоімперативності не є настільки суттєвим, як для прямої імперативності, семантична градуальність інтенсивності наказу (наказ – порада – прохання), оскільки в цьому випадку наявна тотожність соціальних ролей однієї й тієї ж особи. Натомість у більшому ступені у випадку самонаказовості виявлено ставлення суб'єкта до змісту свого наказу самому собі. Крім того, варто зазначити, що за відсутності такого елемента розмовної мови, як інтонація, у списку наказів для самого себе, особливу роль виконує такий психічний процес, як пам'ять. Автоімперативність Марка Аврелія когнітивно опосередкована пам'яттю. Автонакази послідовно проходять фази відображення у мисленнєвій діяльності Надаючого, записування, запам'ятовування та виконання й супроводжуються також іншими психічними процесами. Варто зазначити, що Марк Аврелій, за свідченням істориків, не відходив від своєї філософії, й одною з якостей, яка дивувала оточення, була здатність зберігати один і той самий вираз обличчя навіть у найбільш хвилюючі життєві моменти.

Щодо інфінітивів із значенням імператива в праці польського дослідника Р. Шекіри, присвяченої Марку Аврелію, можна знайти лише невелику примітку з вказівкою на деякі місця тексту, де їх можна зустріти [7, 166]. При цьому цей дослідник звертає увагу на те, що форма інфінітивних імперативів більш типова для поезії, ніж для прози. Факт, що інфінітив можна вживати у значенні імператива, зазначений багатьма дослідниками класичних мов. Передусім, це пов'язується з творчістю Гомера (див. пр. Е. Швіцера [9, 320], Р. Кюнера [4, 20], Ж. Юмбера [3, 125], В. Гудвіна [2, 313]). Зазначимо, що дослідники німецької школи (праці Е. Швіцера і Р. Кюнера) пов'язують походження незалежного інфінітива зі значенням імператива від конструкції – головне дієслово із значенням бажання або наказу у поєднанні з інфінітивом, за умов еліпсису першого. Натомість Г. Сміт [8, 438] говорить про первинне значення інфінітива, як віддієслівного іменника у

давальному відмінку для вираження мети, призначення. Логічно, що це значення може безпосередньо призвести до висловлення наказовості, минуючи фазу складної аналітичної конструкції.

На наш погляд, часте вживання Марком Аврелієм інфінітивів у значенні імператива, яке не узгоджується з загальнолітературною нормою прозових творів, цілком відповідає жанрово-стилістичним характеристикам та прагматиці твору. Адже, за нашим визначенням, імперативність є домінуючим елементом стилю твору – і наслідком цього є часте вживання імперативів та їх функціональних синонімів, до яких належать також транспоновані інфінітиви. Розглянемо детальніше матеріал твору (Переклад автора статті).

(1)

Seim?rrouj ? tin Ol wn a„t..a · p?nta fsrei. ?nqrwpe , t... pote;
po..hson O nan ? fUsij ?paite<, Ormhson „|n diditai , ka? m?
peribl spou e† tij e†setai. m? t?n Pl ?twnoj pol ite..an ?l pize,
?l l | ?rkoa , e„ tO bracuaton prOeisika? toUtou aUtoa t?n
?kbasin ?j oU mikron t... „sti dianooa.

[6, 246 - 248]

Причина всесвіту все несе бурхливим потоком. Чоловіче, ти ще зволікаєш? Зроби те, що вимагає від тебе природа тепер! Роби швидко, якщо з'являється можливість і не озирайся, щоб побачити, чи хтось не дивиться на тебе. Не сподівайся на державу Платона, **вдовольняйся**, натомість, якщо на найменший крок просунешся вперед, і дивись на це, як на значне досягнення.

(2)

e†per oan ?l hqi j ?erakaj poa ke<tai tO pr©gma, tO m n t... dOxeij
?fej , ?rkssqhti ds, e„ k?n tO l oipOn toa b..ou Oson d»potε<l >
? [s?] fUsij soa qsl e† biesV.

[6, 198]

Якщо ж ти і справді зрозумів, у чому полягає суть справи, облиш свої (старі) переконання, і нехай тебе, натомість, **задовольняє** те, що нарешті ти житимеш життям, яке тобі залишилося , у згоді з тим, чого хоче твоя природа.

(3)

m?l ista d ?napol htson „ke..nouj , o?j
aUtOj ?gnwj ken| spwmsnouj ?fsntaj poie<n tO kat| t?n „d..an
kataskeu?n ka? toUtou ?pr?x ?cesqai ka? toUtJ ?rke<sqai .

[6, 86]

Особливо ж треба згадати тих, кого ти знав як легковажних людей, які утримувалися від вчинків, відповідаючих їх власним ресурсам. Ти повинен будь-що утримуватися від цього і саме цим **задовольнятися**.

У прикладі (1) моментальність наказу, який надається медіально-пасивним імперативом теперішнього часу підтверджує зміст умовного підрядного речення, яким керує це дієслово. Найменший крок тут має значення конкретного моменту у цілій низці подій, які передують цьому кроку та слідує за ним. У прикладі (2) пасивний імператив аориста, який супроводжує частка ds, має значення початку переходу до нових переконань, які засновані на правильному розумінні законів природи. Частка ds виконує ніби роль запуску у дію наказу, висловленого імперативом в аподосисі умовного періода, за умов правильного розуміння, про яке йдеться в протасисі. Інфінітив теперішнього часу в прикладі (3) **?rke<sqai**, який виконує функцію імператива, вживаючись з давальним відмінком займенника toUtJ, має значно ширше лексичне значення, ніж toUtou ?pr?x ?cesqai – будь-що утримуватися від цього, оскільки співвідноситься зі всіма можливими

ситуаціями, в яких може виникнути необхідність застосовувати цей наказ, а, отже, семантично еквівалентний значно ширшому проміжку часу використання цього наказу, ніж у прикладах (1) і (2).

(4)

e, d prOnoia ṡpidecomsnh tO
 ?l ?skesqai, ?xion ?autOn po..hson tAj ṡk toa qe..ou bohqe..aj. e,
 d furmOj ?nhgemOneutoj, ?smsnize Oti ṡn toioUtJ tu kl Udwni
 aUtOj ?cej ṡn ?autu tina noan?gemonikOṡ k?n parafsrV se ?
 kl Udwn, paraferstw tO sark..dion tO pneum?tion, t«l l a· tOn g|r
 noan oU paro..sei.

[6, 328]

Якщо провидіння схиляється до молитов, зроби себе достойним божественної допомоги. Якщо ж некерований безлад, **радій** тому, що у цій круговерті ти сам маєш у собі певний керуючий розум, і навіть якщо захопить тебе круговерть, нехай забирає тіло та почуття, але розуму не забере.

(5)

M? sikca..nein mhd ?paud©n mhd ?poduspeteκn, e, m? kata -
 puknoata... soi tO ?pO dogm?twN Nrqin >kasta pr?ssein, ?l l |
 ṡkkrousqsnta p?l in ṡpanisnai ka? ?smen..zein, e, <so?> t| ple..w
 ?nqrwpiketera , ka? fil eκn toato, ṡf' O ṡpansrcV

[6, 108]

Не гидуї, не заперечуй та не впадай у відчай, якщо тобі не вдається повністю виконати кожен пункт догматів, але, вийшовши з колії, знову повернись та **радій**, бо це найбільш гідно людини, та люби те, за що берешся.

У прикладі (4) імператив теперішнього часу **?smsnize** має значення приводу до радості у конкретній ситуації, причини якої надаються у підрядному реченні, яким керує це дієслово. Натомість, у прикладі (5) інфінітивом **?smen..zein** виражена причина для радості, яка характеризується як загальна людська якість, а, отже, й охоплює значно більший проміжок часу.

3.14

(6)

Mhksti pl ani · oUte g|r t| Opomnhm?ti? sou msl l eij ?na -
 gineske in oUte t|j tin ?rca..wn `Rwma..wn ka? `El l »nwn pr?xeij
 ka? t|j ṡk tin suggramm?twN ṡkl og?j , Sj e,j tO gAraj ?autu
 ?pet..qeso . speade oan e,j tsl oj ka? t|j ken|j ṡl p..daj ?fe?j
 sautu **bo»qei**, eṡ t... soi msl ei seautoa, >wj ?xestin.

[6, 62]

Більше не збивайся зі шляху, бо інакше тобі вже не доведеться прочитати ані історію стародавніх римлян та греків, ані уривків з письменників, які ти відклав собі на старість. Отже, поспішай до мети та, облишивши марні сподівання, **допоможи** собі сам, наскільки це можливо, якщо ти ще собі не байдужий.

(7)

ṡp? msntoi tin ple..stwn
 pOnwn ka? tO toa 'EpikoUrou sobohqe..tw, Oti oUte ?fOrhton oUte
 a, enion , ṡ|n tin Orwn mnhmoneUVj ka? m? prosdox?zVj .

[6, 190]

Навіть у найбільших стражданнях **нехай тобі допомагає** вислів Епікура, що (страждання) ані нестерпне, ані вічне, якщо будеш пам'ятати про межі, не вигадуючи того, чого нема.

(8)

M? ?l oserij tl fantas..v sunarp?zesqai , ?l l | bohqe<n m n
kat | dUnamin ka? ka? ?x..an, k?n e„j t | mssa ?l attintai , m? msntoi
bl ?bhn aUtO fant?zesqai· kakOn g | r ?qoj.

[6, 126]

Не влізай з головою у пастку уяви, але **домагай** по можливості та в міру заслуг, навіть якщо в очах суспільства їм і бракує авторитету. Хоча уявляти це, саме по собі, не є злом, а лише поганою звичкою.

У прикладі (6) імператив теперішнього часу bo»qeі разом з speade конкретизує резумптивна частка oap, яка надає співвідношення наказу з мотивацією до нього, перефразуючи наказ не збиватися з шляху. У прикладі (7), на перший погляд, замість bohqe..tw повинен бути інфінітив, оскільки йдеться про всезагальність вислову Епікура. Частка msntoi – *адже, але, при цьому*, конкретизує bohqe..tw, утворюючи парадоксальну за змістом фразу про те, що вислів Епікура діє навіть у випадках найсильнішого страждання. Отже, Марк Аврелій, обираючи цю форму імператива, ніби дає суб’єктивну оцінку філософської сили цього вислову, і зрозуміло, що йому підвладне не лише найсильніше, але й будь-яке страждання. В прикладі (8) інфінітив bohqe<n другого сурядного речення протиставляється першому, в якому ми бачимо один з логічних показників цього протиставлення – прислівник ?l oserij – *цілком, повністю*. Тут йдеться про всі випадки, а отже, про виконання цього наказу у загальному контексті життєвих подій.

(9)

Pij cmOn ?sti m? ?pitrspain to<j ?nqrepoi j ?rm©n ?p? t |
fainOmena aUto<j o„ke<a ka? sumfsrontaka..toi trOpon tin | oU
sugcwre<j aUto<j toato poie<n Otan ?ganaktIj , Oti ?mart?nousi ·
fsrontai g | r p?ntw j ?j ?p? o„ke<a ka? sumfsronta aUto<j. “?l l ' |
oUk ?cei oUtwj.” oUkoan d..daske ka? **de..knue** m? ?ganaktin .

[6, 144]

Як жорстоко не дозволяти людям прагнути того, що вони вважають природним та гідним. Але ти певним чином не дозволяєш їм це робити, коли гніваєшся через їх помилки, бо вони завжди прагнуть до природного та гідного. «Але це не так!» – Тоді повчай та **вказуй**, не гніваючись.

(10)

“?l l ' ? ?nqrwpoj l Ogon
?cei,” fhs... “ka? dUnatai sunnoe<n ?fist?nwn t... pl hmel e<.” ea
soi gsnoito· toigaroan ka? sY l Ogon ?ceij k..nhson l ogikl diaqssei
l ogik?n di?qesin , **de<xon**, OpOmnhsos e„ g | r ?pa ei, qerapeUseij
ka? oU cre..a NgAj.

[6, 122]

«Але людина має розум», кажуть, «і може зрозуміти, у чому її помилка». Добре, але тоді й ти маєш розум. Спробуй зрушити своїми розумовими здібностями розумові здібності іншого. **Вкажи**, нагадай. Якщо він послухає тебе, ти досягнеш свого, не маючи потреби у гніві.

(11)

E„ m n sf?l l etai , did?skein eUmenij ka? tO paroremenon
deiknUnai. e„ d ?dunate<j , seautOn a„ti©sqai A mhd seautOn

[6, 262]

Якщо людина помиляється, навчай доброзичливо та **вказуй** на помилки. Якщо не можеш – завжди звинувачуй себе, або не звинувачуй ніколи.

У прикладі (9) *d..daske ka? de..knue m? ?ganaktin* – повчай та вказуй, не гніваючись, дієприкметниковий зворот характеризує імператив, маючи обмежувальне або лімітативне значення. Так само, у прикладі (10) дієслово в аористі, який виражає моментальну дію, безпосередньо пов'язане за значенням з саме логічним способом здійснення вказівок. У прикладі (11) присутня гра лексичних та граматичних значень. На перший погляд, існує протиставлення *m n – d* і треба вживати не інфінітив, а імператив. Але парадоксальна кінцівка *e,, d ?dunatej , seautOn a,,ti©sqai A mhd seautOn* – *Якщо не можеш – завжди винуватись себе, або не звинувачуй ніколи*, з точки зору логіки являє собою заперечення можливості бути невинним у власній неспроможності, а через граматичне протиставлення, формально виникають певні асоціації з надлишковістю та зайвістю другого члена протиставлення, тобто ідеалізація та абсолютизація синтаксичної фрази, яка містить перший член протиставлення. З цієї точки зору, можна вважати стилістично виправданим вживання тут Марком Аврелієм інфінітива у значенні імператива.

(12)

*Wj ?dh dunatoa Ontoj ?xnisnai toa b..ou oUtwj >kasta poie<n ka?
I sgein ka? dianoe<sqai. tO d ?x ?nqrepwn ?pel qe<n , e,, m n qeo?
e,,s..n, oUd n deinOn kaku g?r se oUk ?n perib?l oien ...*

[6, 32 - 34]

Так, ніби вже кінець життя, роби, говори та **обдумуй** кожну річ. Припинити бути людиною, якщо боги існують, не страшно, – вони не зробили би тобі зла...

(13)

*>teron ds, Oti p?nta taata, Osa ?r?j , Oson oUdspw
metabal e< ka? oUk ?ti ?stai· ka? Oswn ?dh metabol a<j aUtoJ
paratetUchkaj, sunecij dianooa. ? kOsmoj ?l l o..wsij , ? b..oj
OpOl hyij*

[6, 70]

По-друге, постійно **обдумуй** все те, що ти бачиш, що ще не змінилося, але чого скоро не буде, а також зміни, свідком яких ти опинився. Світ – це зміни, життя – це розуміння.

(14)

*Seim?rrouj ? tin Ol wn a,,t..a · p?nta fsrei. ?nqrwpe , t.. pote;
po..hson O nan ? fUcij ?paite<, Ormhson ?n diditai , ka? m?
peribl spou e† tij e†setai. m? t?n Pl ?twnoj pol ite..an ?l pize ,
?l l | ?rkoa , e,, tO bracUtaton pOeisi, ka? toUtou aUtoa t?n
?kbasin ?j oU mikrOn t.. ?sti dianooa.*

[6, 246 - 248]

Причина всесвіту все несе бурхливим потоком. Чоловіче, ти ще зволікаєш? Зроби те, що вимагає від тебе природа тепер! Роби швидко, якщо з'являється можливість і не озирайся, чи хтось не дивиться на тебе. Не сподівайся на державу Платона, вдовольняйся, натомість, якщо на найменший крок просунешся вперед, і **дивись** на це як на значне досягнення.

У прикладі (12) на темпоральну абсолютизацію *poie<n ka? I sgein ka? dianoe<sqai* вказує вжитий у значенні прислівника прикметник середнього роду множини *>kasta* (кожна річ, все), який разом з часовою семантикою несе також ітеративну, повторювальну. Приклад (13) є досить складним і на перший погляд суперечливим. Адже прислівник *sunecij* (постійно), згідно з нашою теорією доречніше вживати з інфінітивом. Натомість зауважимо, що у цьому випадку лімітативне значення має займенник *Oswn* (Genitivus partitivus). Отже, парадоксальність цього вислову Аврелія у тому, що він наказує собі постійно (не в абсолютному, а континуальному значенні) думати лише про ту частину природних змін, свідком яких він опинився, хоча давальний відмінок множини *metabol a<j*

у цьому випадку стосується всіх змін, що відбуваються у природі. І наступна фраза про природу світу підкреслює саме цей, абсолютний аспект. Отож, як бачимо, для уточнення значення потрібно враховувати не лише прислівники, які у мові Аврелія часто несуть основне конотативне навантаження, але й інші елементи контексту, відмінки іменників, займенників та інші речення. Приклад (14) ідентичний прикладу (1), і в цьому випадку все сказане щодо дієслівної форми ?rkoā стосується також **dianooa**.

(15)

Pij cmOn "sti m? "pitrspein to<j ?nqrepoi<j ?rm©n "mp? t |
fainOmena aUto<j o„ke<a ka? sumfsrontaka...toi trOpon tin | oU
sugcwre<j aUto<j toato poie<η Otan ?ganakt | j , Oti ?mart?nousi ·
fsrontai g | r p?ntw<j ?j "mp? o„ke<a ka? sumfsronta aUto<j. “?l l ' oUk ?cei oUtwj.” oUkoand.**d. daske** ka? de...knue m? ?ganaktin .

[6, 144]

Як жорстоко не дозволяти людям прагнути того, що вони вважають природним та гідним. Але ти певним чином не дозволяєш їм це робити, коли гніваєшся через їх помилки, бо вони завжди прагнуть природного та гідного. «Але це не так!» – Тоді **повчай** та вказуй, не гніваючись.

8.59 (16)

O? ?nqrwpoi gegOnasin ?l l »l wn > neken· **Ad. daske** oan A fsre

[6, 228]

Люди народжені один задля іншого. Отож або **навчай**, або терпи.

(17)

E„ m n sf?l l etai , **did?skein** eUmenij ka? tO paroremenon
deiknUnai. e„ d ?dunate<j , seautOn a„ti©sqai A mhd seautOn

[6, 262]

Якщо людина помиляється, навчай доброзичливо та вказуй на помилки. Якщо не можеш – завжди звинувачуй себе, або ти ніколи не винен.

Приклад (15) ідентичний прикладу (9), і сказане про **de..knue** стосується також **d..daske**. У прикладі (16) автор вживає цікавий стилістичний прийом. Після риторичного запитання й висновків з проблемної ситуації, яку характеризує це запитання, Аврелій одразу ж переходить до конкретизації, ніби входячи у ситуацію, в якій ведеться діалог, кінцем якого є фраза “?l l ' oUk ?cei oUtwj.” У прикладі (17) **did?skein** вживається у контексті загального правила поведінки, яке актуалізується у межах умовного періода.

(18)

D.el qe ?sw e„j t | ?gemonik | aUtin ka? Oyei t..naj krit | j fobl ,
otouj ka? per? aOtin Ontaj krit?j .

[6, 242]

Увійди всередину того, що ними керує – і ти побачиш, яких суддів ти боїшся, як вони судять свої власні справи.

9.27 (19)

“Otan ?l l oj ysgV se A misl A toiaat? tina "kfwnisin , ?rcou
"mp? t | yuc?ria aUtin , **disl qe** ?sw ka? tde po<o... tinsj e„sin Oyei
Oti oU dek se sp©sqaj tna toUtoij t... pote per? soa dokl .

[6, 246]

Коли хтось тебе ганьбить або ненавидить, або говорить про тебе щось подібне, йди до його душі, увійди усередину й побачиш, що вони за одні. Ти зрозумієш, що непотрібно було хвилюватись, що би вони про тебе не думали.

(20)

tO ?karia<on oan
toato toa crOnou kat| fUsindiel **qe<n** ka? tl ewn katal asai, ?j
?n e, "l a..a pspeiroj genomsnh ?pipten, eUfhmoasa t?n "negkoasan
ka? c?rin e,duka tu fUsanti dsndrJ.

[6, 94]

Отже, проведи цю мить у згоді з природою і легко розстанься з життям, як зріла олива падає, благословляючи та дякуючи дереву, яке її породило та виносило.

У прикладах (18) та (19), які розташовані недалеко один від одного у творі, ми бачимо повторення тієї ж самої думки. При цьому вживаються той самий вираз **d.el qe** ?sw (зайди усередину) та футурум Ouei (побачиш). У (19) наведено більш розгорнуту перифразу цієї думки, посиленої синонімічними імперативами ?rcou та ?de. Тут спостерігається також варіювання наголосу **D.el qe** та **disl qe**. Зрозуміло, що, обираючи форми імператива, автор зосереджує увагу на дії у конкретній ситуації, а не на загальному принципі, як у прикладі (20), де він дає наказ собі прожити мить, тотожну цілому життю, у згоді з природою. При цьому також можна спостерігати гру форм у виразі tl ewn katal asai (легко розстатися з життям), оскільки це дієслово в аттичному діалекті може бути як активним інфінітивом аориста, так і медіальним імперативом аориста. І це друге значення, очевидно, є основним. Натомість, оскільки мові Аврелія притаманне часте вживання інфінітивів у значенні імператива, безсумнівно, цей приклад належить до одного з шедеврів парадоксального стилю, який притаманний всій старогрецькій літературі, починаючи з Гомера, і який поєднує у собі гру граматичних форм та лексичного змісту, що в свою чергу становить чи не найбільшу складність для перекладу старогрецькомовної та латиномовної античної літератури.

6.47 (21)

'EnnOei sunecij panto..ouj ?nqrepouj ka? panto..wn m n "pi-
thdeum?tw n , pantodapin d "qnin teqneitaj , este katisnai
toato mscri Fil ist..wnoj ka? Fo..bou ka? 'Origan..wnoj. mstiqi nan
"p? t| ?l l a fal a.

[6, 156]

Постійно **думай** про те, які люди вмерли, які схильності вони мали, якої були національності, і дійди таким чином до Філістіона, Феба та Оріганіона. Тепер перейди до інших родів.

7.29 (22)

'Ex?l ei yon t?n fantas..an . stAson t?n neurospast..an. per..gra-
yon tO "nestej toa crOnou gnerison tO sumba<non A so? A ?l l J.
d..el e ka? msrison tO Opoke..menon e,j tO a,tiidej ka? Ol ikOn
"nnOhson t?n "sc?thn eran . tO "ke..nJ ?marthq n "ke< kat?l ipe
Opou ? ?mart..a Opssth

[6, 176]

Усунь уяву. Переможи мандраж. Обмеж себе теперішнім часом. Зрозумій, що відбувається з тобою, або з іншим. Розділи та впорядкуй речі на причинні та матеріальні. **Помисли** про останню годину. Нехай помилки залишаються з тими, хто їх зробив.

4.48 (23)

'Ennoe<n sunecij pOsoi m n „atro? ?poteqn»kasi, pol l ?kij t | j
Nfraj Opr tin ?rrestwn susp?santej . pOsoi d maqhmatiko...,
?l l wn qan?touj ej ti msga proeipOntej . pOsoi d fil Osofoi, per?
qan?tou A ?qanas..aj mur..a diatein? menoi

[6, 92]

Постійно **думай** про те, скільки вмерло лікарів, які часто насуплювали брови над хворими, скільки вчених, які передвіщували смерть іншим, ніби визначне досягнення, скільки філософів, які стільки сперечалися про смерть та безсмертя...

7.27

(24)

M? t| ?pOnta 'hnoe'n ?j ?dh Onta , ?l | | tin parOntwn t|
dexietata 'kl og.zesqai ka? toUtwn c?rin OpomimnCskesqai pij
?n 'pezhtexto , e, m? parAn. «ma msntoi ful ?ssou, m? di| toa
oUtwj ?smen..zein aUto<j 'q...svj 'ktim©n aUt?, este , 'n?n pote m?
parl , taracq»sesqai.

[6, 176]

Не **думай** про те, чого нема, як про те, що вже є. Натомість обери найкраще з наявного та нагадуй собі, скільки б ти це шукав, якби цього не було. Разом з тим стережися, щоб, радіючи, ти не привчився надавати цьому такого значення, що коли цього не буде, ти втрапиш спокій.

7.47

(25)

Periskope'n ?strwn drOmouj esper sumperiqsonta ka? t|j tin
stoice..wn e,j ?l | hl a metabol |j sunecij 'hnoe'n· ?pokaqa..rousi
g|r a? toUtwn fantas..ai tOnpUpon toa cama? b..ou

[6, 182]

Спостерігай за рухом зірок, немовби ти і сам рухався разом з ними та постійно **думай** про зміни одних елементів матерії у інші, тому що такі уявлення очищують від бруду земного життя.

У трьох з вищенаведених прикладів (21), (23), (25) дієслово *думати* супроводжує прислівник *supesij* (постійно). У прикладах (23), (25) це інфінітивна конструкція, що вживається для висловлення наказу. В прикладі (21) *supesij* вживається з імперативом теперішнього часу. Ми вже бачили вживання цього прислівника з імперативом у прикладі (13), і в тому випадку ми пов'язували це з частковим родовим відмінком. У прикладі (21) вживання *supesij* стилістично виправдовує себе у контексті цілого складного речення, оскільки тут наводиться приклад *supesij* філософського аналізу, і основне семантичне навантаження несе наступне фінальне речення з *este*, тобто мета всієї мисленнєвої операції є виділення окремих особистостей з усього людського загалу. Іншими словами, підрядне речення модулює значення предиката головного ('**EnnOei**) таким чином, що воно набуває локалізованості значення. Для порівняння, у (23) '**Ennoe'n** не локалізується, а продовжується низкою поширених додатків, які починаються займенником *poSoi*. Декілька коротких філософських порад (приклад 22) з дієсловами у аористі є окремими одиницями, які не утворюють зв'язного тексту (явище, досить характерне для T| e,j ?autOn), і саме це дозволяє розглядати ці речення як окремі, незалежні одиниці для запам'ятовування, що було однією з цілей Марка Аврелія. Абстрактний субстантивований дієприкметник t| ?pOnta (24) узгоджується з загально-орієнтаивним значенням інфінітива. Інфінітивна форма узгоджується також із загальним контекстом філософських роздумів над абстрактними поняттями взаємопереходу елементів матерії у прикладі (25).

Ми розглянули двадцять п'ять прикладів контекстного вживання імперативів та інфінітивів у значенні імператива. Граматичне значення імперативного інфінітива можна охарактеризувати наступними рисами. По-перше, інфінітиви значно більше контекстуально залежні, ніж форми імператива. Це пояснюється передусім значно більшою інтенсивністю взаємодії транспонованої форми і контексту, і навіть протиріччям, як вважає А. Бондарко [1, 8], яке між ними виникає в процесі транспозиції при актуалізації додаткових значень інфінітива. Значення інфінітива, абстрактне, необмежене поняттями

форми і числа, несе у собі потенційні значення широкої гами модальних відтінків. Як вважає О. Бондарко [1, 23]: у контексті виражається потенційна можливість або неможливість здійснення факту. Як правило, йдеться про можливість, здатність, готовність, необхідність й інші відтінки потенційності, не віднесені до якогось конкретного відтінку часу, тобто про щось звичайне, що може проявитися в будь-яку мить. У даній роботі ми не розглядаємо конкретні часові значення інфінітива, які, при нагоді кажучи, значно менше проявляють себе у цій формі старогрецького дієслова, оскільки вона дуже часто залежить від іншої, головної дієслівної форми. Натомість, варто зазначити, що у більшості розглянутих форм інфінітива яскравіше виражена неконкретизованість в ситуаційно-часовому континуумі, ніж у прямих імперативів. Як ми бачили на прикладах, у контексті це значення інфінітивів може актуалізуватися як за допомогою окремих лексем, так і синтаксичними засобами. Для точнішого визначення значення імперативного інфінітива у творі Марка Аврелія зробимо порівняння з аналогічним явищем в російській та українській мовах. Інфінітиви в цих мовах незалежні від контексту значно більше. Їх вживають у коротких командах у мові військових, спортсменів, дресирувальників тварин: *Сидіти! Стояти!* Ця лексика, здебільшого, належить до дієслів, що передають рух. Варто зазначити, що для перекладу старогрецьких інфінітивів із значенням імператива, які несуть у переважній більшості семантику когнітивних процесів, абсолютно непридатні зазначені форми. Ще однією рисою, якою характеризується ця субкатегорія інфінітивів, можна назвати загально-орієнтувальне керування мисленнєвими процесами і, як наслідок, опосередковано через них і поведінкою. Це значення, на нашу думку, також можна вважати похідним від основного, інфінітивного значення.

Явище імперативної транспозиції інфінітива недостатньо досліджене в працях філологів класиків – обмежене переважно епічною поезією. З аналізу мови Марка Аврелія, можна стверджувати, що протягом еволюції старогрецької мови імперативна семантика інфінітива втратила акцентованість, про яку говорив Р. Кюнер [4, 20], натомість дістало подальшого розвитку і розширення значення висловлення загальних вказівок, про яке говорить Ж. Юмбер [3, 125].

Література

1. Бондарко А. В. Вид и время русского глагола (значение и употребление) / А. В. Бондарко. – Москва, 1971. – 239 с.
2. Goodwin W. Syntax of the moods and tenses of the greek verb / Goodwin W. – London, 1912. – 464 p.
3. Humbert J. Syntaxe greque / Humbert J. – Paris. – 1954. – 464 p.
4. Kuhner R. Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache / Humbert J. – Hannover und Leipzig, 1904. – Bd.2, T.2. – 714 S.
5. Łuczko I. Wyrażanie imperatywności w języku rosyjskim i polskim / Łuczko I. – Wrocław. – 1997. – 141 s.
6. Marcus Aurelius. Works / Marcus Aurelius. – Cambridge, Massachusetts, London, England. –1999. – 416 p.
7. Schekira R. De imperatoris Marci Aurelii Antonini librorum t; e,j ?autOn sermone quaestiones philosophicae et grammaticae / Schekira R. – Gryphae, 1919. – 272 p.
8. Schwyzer E. Griechische Grammatik / Schwyzer E. – Munchen, 1950. – Bd. 2. – 714 S
9. Smyth H. Greek grammar / Smyth H. – Cambridge, Massachusetts, 1984. – 784 p.

А.В. Чорный. Семантика инфинитива в значении императива в произведении Марка Аврелия Т' е, j ?autOn

В данной статье автор исследует грамматические значения древнегреческих глаголов в форме инфинитива, выполняющих функцию императива. Приведенный иллюстративный материал представляет изменения различных контекстуальных значений, происшедшие в процессе диахронического развития языка.

Ключевые слова: семантическая доминанта произведения, прагматические элементы, инфинитив, императив, абстрактный, транспозиция

A.V. Chornyj Semantics of infinitives with The meaning of imperatives in the work of Marcus Aurelius T' e, j ?autOn

The semantics of the secondary grammatical meaning of the greek infinitives by comparison with the proper paronymous imperatives in the work of Marcus Aurelius T' e, j ?autOn is analyzed in the article. The realization of the contextually dependent and generally orientational meaning of the greek imperative infinitives, acquired by diachronic changes in the ancient greek language, is shown by examples.

Key words: semantic dominant, pragmatical elements, infinitive, imperative, abstract, transposition

Надійшла до редакції 11.05.09

Прийнято до друку 04.11.09

УДК 681.3:801.3:801.8:802.0:81'42

Н.Б. Іваницька

**ОСОБЛИВОСТІ КОРЕЛЯЦІЇ АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА
TO FAIL ІЗ УКРАЇНСЬКИМИ ВІДПОВІДНИКАМИ В АСПЕКТІ
ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ**

У статті описано особливості семантичної та граматичної кореляції англійського дієслова to fail із українськими відповідниками в присудковій позиції формально-синтаксичної структури речення.

Ключові слова: зіставне мовознавство, дієслово, автосемантичне дієслово, синсемантичне дієслово, кореляція.

Розвиток вітчизняної лінгвістики характеризує посилена увага до міжмовних зіставних досліджень. Цьому сприяють, з одного боку, закономірний процес досить результативного накопичення знань у сфері вивчення конкретних мов, а з іншого, – позамовні суспільні чинники. Значну частину розвідок спрямовано на встановлення спільного та відмінного в лексичній семантиці як споріднених, так і неспоріднених мов. Контрастивістика і типологія граматичних систем української та англійської мов, здійснені переважно на основі одностороннього зіставного аналізу, отримавши наукове висвітлення в підручниках із порівняльної типології (граматики) [7; 8; 10 та ін.], останнім часом залишаються дещо на периферії. Хоча необхідно наголосити на тому, що слово в усіх його лінгвальних вимірах почало активно вивчатися і постало в центрі сучасної граматичної, зокрема синтаксичної науки. У цьому зв'язку «найцентральношу» позицію посіло дієслово. У системі різновекторних досліджень дієслова, в тому числі і в зіставному мовознавстві, зазнала «оновлення» теорія формально-синтаксичної структури речення, зокрема